

**Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка**

Божко Юлія Петрівна

УДК 159.923.5

**МОТИВАЦІЙНО-КОГНІТИВНІ КОРЕЛЯТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ
СУВЕРЕННОСТІ ОСОБИСТОСТІ ПРОГРАМІСТА**

19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі загальної психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, МОН України

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент,
Юрчинська Ганна Кирилівна,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, доцент кафедри загальної психології

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор,
Вірна Жанна Петрівна, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
декан факультету психології;

кандидат психологічних наук, доцент,
Савченко Олена Вячеславівна, Херсонський державний університет МОН України, доцент кафедри загальної та соціальної психології

Захист відбудеться 24 березня 2017 року об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.26 в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка МОН України за адресою: 03187, м. Київ, просп. Академіка Глушкова 2–а.

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, МОН України за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58.

Автореферат розісланий «22» лютого 2017 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Т. М. Траверсе

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі суспільного розвитку важливого значення набувають базові риси особистості. Інтенсивність соціально-політичних і соціально-економічних процесів, з одного боку, висуває нові вимоги до особистості в контексті її свободи, відповідальності, автономії, а з іншого – стрімкий інформаційний розвиток, навпаки, робить персональні контакти безособовими, що, своєю чергою, заважає самовизначенню особистості у світі людей, речей і технологій, призводить до порушення її ідентичності, особистісного знецінення свого «Я» та до виникнення психологічних проблем. Серед них – проблема психологічної суверенності особистості й пошук корелятивів її генези та прояву.

Вивчення різних аспектів близьких до психологічної суверенності понять здійснювалося в контексті: приватності (І. Альтман, Дж. Боулбі, Е. Грінзберг та ін.), особистісної автономності (Е. Еріксон, А. Маслоу, Г. Олпорт, В. Джеймс та ін.), суб'єктності (К. Абульханова-Славська, Е. Дінер, К. Мартиросян та ін.), самодетермінації (Е. Десі, Д. Леонтьєв, Р. Райан та ін.), особистісного потенціалу (Є. Мандриков, Є. Осін та ін.), психологічних кордонів (К. Хорні, Ф. Перлз та ін.); психологічного простору особистості, який більш технологічно представлений у його видах (особистісний, буттєвий, ментальний, комунікативний, груповий тощо) та вимірах (А. Бурмістрова-Савенкова, В. Гюппенен, А. Журавльов, Ю. Забродін, А. Ключко, Н. Кондратова, А. Купрейченко, О. Муравйова, С. Нартова-Бочавер, К. Паніна, З. Рябікіна, Н. Саліхова, І. Соїна, Б. Таранов, Ю. Трофімова, Д. Фельдштейн та ін.).

Феномен психологічної суверенності (С. Нартова-Бочавер) досліджувався в контексті розвитку та збереження тілесності як форми суб'єктності (А. Тхостов); неконформності та незалежності переконань (В. Чудновський); форм активності (Н. Буравцова, Г. Шуков та ін.); дитячо-батьківських стосунків (А. Варга); окремих аспектів особистісних особливостей – темпераменту (С. Нартова-Бочавер), благополуччя, задоволеності життям (Н. Бахарева, Н. Бредберн, А. Вороніна, О. Паніна, К. Ріфф, А. Созонтова, П. Удачина, П. Фесенко та ін.), перфекціонізму (Г. Чепурна), копінг-стратегій (Т. Левкова); соціально-психологічних явищ – адаптації (Г. Мандзик, Ж. Вірна), міжособистісних стосунків (О. Баленко, С. Духновський, О. Романова, Л. Скорова, Я. Смірнова, С. Харченко та ін.), часової перспективи (Т. Архіпова, А. Сирцова та ін.).

Враховуючи особливе місце в житті суспільства професійної діяльності, зокрема ІТ-сфери, суттєвий вплив професійно значущих рис особистості на її успішність, проводяться дослідження детермінант мотивації ІТ-фахівців (П. Лалонда, Г. Паре, М. Трембле та ін.) та особливостей їхньої когнітивної сфери (Ю. Бабаєва, О. Орел, Б. Куртіс, С. Содія, Л. Капретз, У. Бултманн, М. Смульсон, Б. Тілманн, Н. Какабадзе, П. Кеелі та ін.).

Проте, проблема особистісних виявів програміста, таких як свобода, відповідальність, автономія, у контексті зростаючої безособовості персональних контактів, пов'язаної зі специфікою його діяльності, залишається

малодослідженою. Вивчення психологічної суверенності як риси особистості у розробників програмного забезпечення є важливим тому, що їхня професійна сфера є однією з основних, де суверенність може проявлятися. Нез'ясованими залишаються кореляти функціонування цього феномена. У програмістів мотиваційні та когнітивні аспекти їхньої психологічної суверенності існують у її зв'язках з ключовими структурними елементами особистості. Усе зазначене зумовило вибір теми дисертаційної роботи: «Мотиваційно-когнітивні кореляти психологічної суверенності особистості програміста».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана у межах наукового напряму досліджень факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Розвиток цілісної особистості в контексті соціальних змін: соціальні, психологічні та педагогічні аспекти» (номер державної реєстрації 14БФ016-01). Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 6 від 16.01.2013 р.). Уточнену редакцію теми дослідження затверджено на засіданні Вченої ради факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 2 від 24.09.2015 р.).

Мета дослідження – виявити особливості взаємозв'язку мотиваційно-когнітивних властивостей і психологічної суверенності та побудувати типологію особистості програміста.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. У результаті теоретичного аналізу явища психологічної суверенності особистості з'ясувати її зміст і побудувати модель її корелятив.
2. Визначити відмінності параметрів суверенності психологічного простору залежно від провідної діяльності та віку програміста.
3. З'ясувати специфіку зв'язку психологічної суверенності з професійною успішністю особистості програміста.
4. Розкрити структуру зв'язків мотиваційних і когнітивних властивостей з психологічною суверенністю особистості програміста.
5. Побудувати типологію програміста, ґрунтуючись на особливостях психологічної суверенності.

Об'єкт дослідження – психологічна суверенність особистості.

Предмет дослідження – мотиваційно-когнітивні кореляти психологічної суверенності особистості програміста.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять положення про: суверенність психологічного простору особистості (С. Нартова-Бочавер); професійне становлення та професійну успішність особистості (К. Абульханова-Славська, В. Бодров, І. Ващенко, О. Іванова, Є. Клімов, М. Корольчук, А. Маркова, В. Мерлін, О. Родіна, Н. Самоукіна, Ю. Трофімов, І. Ханенко та ін.); єдність свідомості та діяльності, активності суб'єкта в процесі діяльності та спілкування (В. Клименко, Г. Костюк, С. Максименко, С. Рубінштейн та ін.); концепція психологічного (суб'єктного) благополуччя особистості (К. Ріфф, П. Фесенко);

уявлення про особистісний простір та його порушення (І. Альтман, Р. Зоммер); специфіку завдань програмістів та їх професійні властивості (Ю. Бабаєва, О. Войскунський, Л. Гришко, Л. Карпез, Дж. Лоунсбарі, Д. Мар'яненко, М. Смульсон, С. Содія, О. Терехов, Д. Щедролосьєв, Б. Шнейдерман, Г. Юрчинська та ін.).

Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань у роботі використовувалися такі **методи дослідження**: а) *теоретичні* – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, інтерпретація та систематизація – для з'ясування стану розробленості проблеми та визначення теоретико-методологічних засад дослідження; б) *емпіричні* – опитувальники «Суверенність психологічного простору особистості» (С. Нартова-Бочавер), «Визначення типу темпераменту (ЕРІ)» (Г. Айзенк); «Ступінь хронічної втоми» (А. Леонова); методики «Дослідження рефлексивності мислення» (варіант 6 субтесту шкали Р. Амтхауера), «Діагностика мотиваторів соціально-психологічної активності особистості» (Д. Макклелланд); семантичний диференціал «Виявлення емоційно-ціннісного ставлення програміста до власної професії», – спрямовані на визначення особистісних особливостей, що забезпечують продуктивність і успішність особистості програміста; в) *кількісної обробки даних* – факторний, кластерний, дисперсійний, регресійний аналізи, критерій Стюдента, коефіцієнт кореляції Ч. Спірмена. Статистичний аналіз здійснювався за допомогою спеціалізованих пакетів прикладних програм для психологічних досліджень («SPSS 17.0» та «Microsoft Office Excel 2007»), що забезпечують виконання загальноприйнятих одномірних статистик і багатомірних математично-статистичних методів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

вперше:

– *виявлено* змістову специфіку зв'язків між психологічною суверенністю та мотивацією залежно від кваліфікаційного рівня програміста: у фахівців усіх кваліфікаційних рівнів психологічна суверенність позитивно пов'язана з мотивом успіху; у програмістів початкового кваліфікаційного рівня суверенність фізичного тіла пов'язана з мотивом влади, тоді як у програмістів високого кваліфікаційного рівня загальний показник суверенності корелює з мотивом влади, а суверенність речей обернено пов'язана з мотивом афіліації; встановлено зменшення кількості взаємозв'язків психологічної суверенності з мотиваційно-когнітивними властивостями програміста з підвищенням його кваліфікаційного рівня;

– *розкрито* специфіку зв'язку мотиваційних властивостей з рівнем психологічної суверенності особистості програміста та встановлено, що мотив успіху характерний для осіб із різним рівнем розвитку психологічної суверенності, мотив влади – лише у осіб з середнім рівнем її розвитку;

– *розкрито* зв'язки когнітивних властивостей з рівнем розвитку психологічної суверенності програміста, а саме: в осіб з високим рівнем, при зростанні показника суверенності території скорочується час розв'язання задач, а при зниженні показника суверенності речей підвищується рефлексія мислення; в осіб із середнім рівнем – зі зростанням показників суверенності звичок, цінностей

та суверенності психологічного простору підвищується рефлексія мислення та зменшується час розв'язання задач; у осіб із низьким рівнем – зі зростанням суверенності звичок збільшується час розв'язання задач, а з підвищенням загального показника суверенності та суверенності цінностей – зростає рефлексія;

– *виявлено* співвідношення впливу мотиваційних і когнітивних корелятивів на суверенність особистості програміста, а саме: домінантний вплив когнітивного та субдомінантний вплив мотиваційного корелятивів;

– *визначено* типи особистості програміста (дефіцитарний, успішний, самодостатній, виснажений, домінувальний) за вимірами суверенності та її психологічними корелятами;

– *розкрито* відмінності у змісті та рівнях розвитку психологічної суверенності програміста: депривований (несуверенний), суверенний, гіперсуверенний (надсуверенний) за факторами провідної діяльності та віку;

– *поглиблено уявлення* про роль психологічної суверенності як чинника таких параметрів ціни діяльності програміста, як хронічна втома та психодинаміка.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що його результати можуть бути використанні для організації ефективного відбору кандидатів на посаду розробника програмного забезпечення; для розробки консультативних та тренінгових програм; при вирішенні індивідуальних психологічних проблем, пов'язаних із запобіганням появи хронічної втоми, покращення взаємодії з довіллям та у роботі з колективами програмістів. Також результати дисертаційної роботи можуть бути використані при викладанні навчальних дисциплін «Психологія особистості», «Профорієнтація та профвідбір», «Психологія здоров'я», «Диференційна психологія» для студентів освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр» і «магістр».

Результати дослідження **впроваджено** у навчальну та науково-методичну роботу Київського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 016/677-1 від 10.11.2015 р.), практичну роботу гімназії «Потенціал» (довідка № 402 від 19.11.2015 р.), у роботу компанії з розробки програмного забезпечення ТОВ «Фітфлекс» (від 22.10.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. У статті «Особливості психологічної суверенності та самоствавлення програміста», опублікованій у співавторстві з науковим керівником Г. К. Юрчинською, автору дисертації належить емпіричне визначення та опис особливостей психологічної суверенності особистості програміста.

Надійність та достовірність результатів дослідження забезпечено теоретико-методологічним обґрунтуванням вихідних положень, використанням надійних і валідних психодіагностичних методик, поєднанням якісного і кількісного аналізу емпіричних даних, репрезентативністю вибірки й застосуванням методів математичної статистики із залученням сучасних програм обробки даних.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення і результати емпіричного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри загальної психології Київського національного університету імені Тараса

Шевченка, а також на: VI, VII та VIII Міжнародних науково-практичних конференціях «Проблеми емпіричних досліджень у психології» (Київ, 2012, 2013, 2014), Міжнародній молодіжній науковій конференції «Вектори психології» (Харків, 2013), XV та XVII міжнародних наукових конференціях «Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження» (Київ, 2013, 2015), Міжнародній науковій конференції «Бизнес. Общество. Человек» (Москва, 2013), Міжнародній науковій конференції «Диверсификация научных подходов как основание повышения качества исследований» (Донецьк, 2013); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Тенденції розвитку психології в Україні: історія та сучасність» (Київ, 2015).

Публікації. Основні теоретичні положення та результати дисертаційної роботи відображено у 18 публікаціях, серед них 5 статей у наукових фахових виданнях, включених до переліку, затвердженого МОН України, 2 статті в іноземних виданнях; 1 стаття у збірнику матеріалів наукової конференції, 10 тез виступів на наукових конференціях і семінарах.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Список використаних джерел містить 294 найменування, з яких 41 джерело іноземною мовою. Основний зміст викладено на 187 сторінках. Робота містить 17 таблиць (на 9 сторінках), 5 рисунків (на 3 сторінках) і 6 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; визначено його об'єкт, предмет, сформульовано мету та завдання; висвітлено наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи, методологічну та теоретичну основу дослідження, використані методи; подано інформацію про апробацію та впровадження результатів у практику, структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** – «**Теоретико-методологічні основи проблеми мотиваційно-когнітивних корелятивів психологічної суверенності особистості програміста**» – представлено підходи зарубіжних і вітчизняних вчених до трактування сутності психологічної суверенності особистості. Розкрито її зміст, структуру та основні кореляти.

Аналіз літератури свідчить, що психологічна суверенність переважно досліджується в аспекті продуктивності особистості, а саме: її буття (Л. Бінсвангер, М. Хайдеггер), зрілості (Г. Олпорт), психологічного здоров'я (Б. Братусь, Р. Мей), самоактуалізації (А. Маслоу), повноцінного функціонування (К. Роджерс), «недиференційованої особистості» (М. Боуен) та ін. Окремі її аспекти представлено у розробках: симбіотичної залежності (А. Варга, Е. Ейдемільер, М. Малер, Е. Фромм та ін), втечі від свободи (Е. Фромм), уникнення відповідальності (В. Франкл).

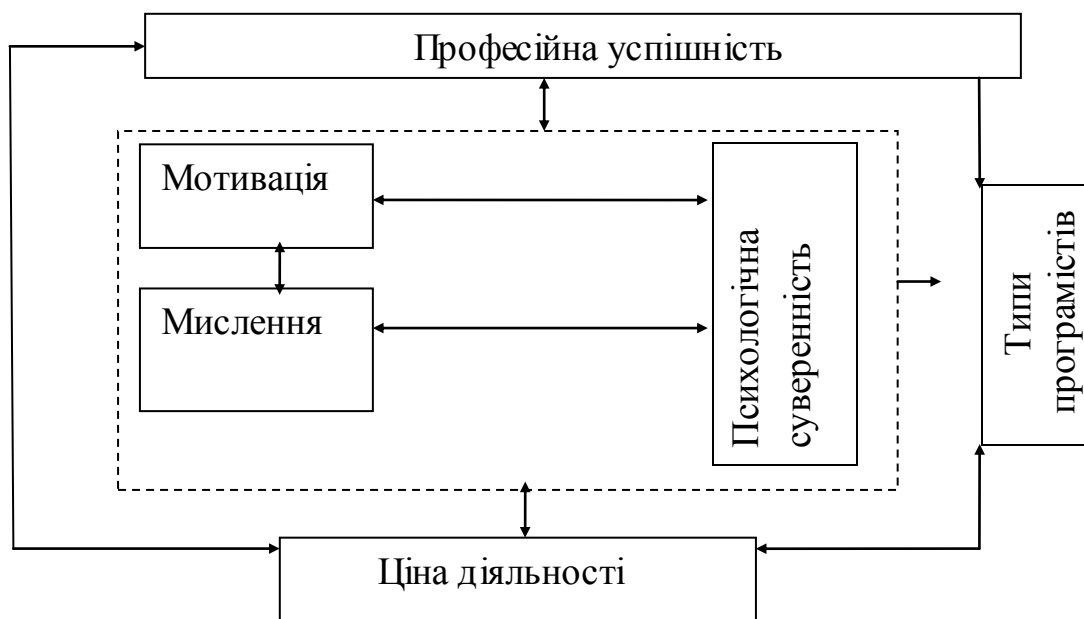
Спираючись на концепцію психологічної суверенності (С. Нартова-Бочавер), діяльнісну парадигму у дослідженні особистості та комплексний, номотетичний

підходи у вивченні індивідуальності, вважаємо, що психологічна суверенність функціонує як системне явище, що є результатом детермінаційного впливу мотиваційних і когнітивних характеристик особистості і є чинником професійної самореалізованості програміста.

У контексті дослідження явища психологічної суверенності було встановлено, що як системна риса особистості, вона є передумовою суб'єктивного контролю психологічного простору, визначає авторство шляху, з урахуванням особою як своїх інтересів, так і потреб інших людей, забезпечує успішність розв'язання життєвих задач. Розвиток психологічної суверенності є умовою переживання суб'єктом своєї значущості, впевненості у міцності особистісних меж, мінімізації внутрішніх конфліктів і прийняття себе загалом.

Теоретичний аналіз проблеми свідчить, що дослідження психологічної суверенності особистості можливе насамперед з урахуванням структурно-рівневих характеристики суверенності психологічного простору особистості. Залежно від того, як психологічний простір переживається суб'єктом (зберігається чи порушується), виявляється в почуттях впевненості або хвилювання, змінюється здатність людини пізнавати довкілля.

Результативність роботи програміста зумовлюється його мисленням і мотивацією, які є провідними характеристиками, що забезпечують продуктивність і успішність виконуваної ним роботи (рис. 1).

Рис 1. Модель корелятивів психологічної суверенності

В основу моделі покладено особистісні особливості (мислення, мотивація), їх взаємозв'язок з психологічною суверенністю, які впливають на професійну успішність і залежать від ціни діяльності. Залежно від структурних компонентів психологічної суверенності виокремлено типи програмістів, що мають відмінні

показники за критеріями: мотиваційно-когнітивні властивості, ціна діяльності (за О. Родіною), професійна успішність.

Суверенність психологічного простору виконує функції селекції, резистенції негативним впливам, інтегративну, самоконтролю, які тісно взаємодіють з мотиваційно-когнітивними властивостями особистості. Психологічний простір особистості забезпечує можливість управління взаємодією особи зі світом, що відображається в особливостях мотиваційно-когнітивних корелятивів.

На основі системного аналізу професійної діяльності програміста, його професійно важливих рис побудовано модель корелятивів психологічної суверенності, що відображає місце психологічної суверенності у співвідношенні з мотиваційно-когнітивними властивостями особистості.

У другому розділі – «Методичне забезпечення емпіричного дослідження мотиваційно-когнітивних корелятивів психологічної суверенності особистості програміста» – окреслено загальну стратегію емпіричного дослідження, охарактеризовано вибірку, методика, представлено операційну модель дослідження особливостей мотиваційно-когнітивних корелятивів психологічної суверенності особистості програміста.

У дослідженні взяло участь 238 осіб – програмістів віком від 19 до 36 років (середній вік – 25 років). Серед них: 194 чоловіка та 44 жінки; 97 осіб – студенти НТУУ «Київський політехнічний інститут» і 141 особа – працюючі фахівці з розробки програмного забезпечення. Вибірку поділено за спеціалізацією: веб-програмісти – 53; інженери-програмісти – 80; спеціалісти з високою кваліфікацією – 36; середньою – 57; молодшою – 49. Крім того, аналіз проводився для спеціалістів із різним рівнем психологічної суверенності, стажем роботи, етапом професійного становлення програміста.

Для дослідження мотивації програмістів використовувалася методика діагностики мотиваторів (успіх, влада, афіліація) соціально-психологічної активності особистості. Методика дослідження рефлексивності мислення дозволила виявити рівень рефлексії, індекс часу та стратегію мислення програміста. Психологічна суверенність операціоналізована за допомогою опитувальника суверенності психологічного простору особистості. Для виявлення ціни діяльності визначався тип темпераменту та ступінь хронічної втоми. Професійна успішність програміста визначалася за допомогою семантичного диференціалу (внутрішня успішність) та анкети опитування на зовнішню успішність (оцінка керівником).

Виявлено основні категорії, які висвітлюють характеристики самооцінки професійної успішності особистості програміста стосовно обраної професії. За допомогою методу головних компонентів виокремлено 4 фактори («професіоналізм», «колективність», «автономність», «інтерес»), які пояснюють 71 % загальної дисперсії. Встановлено, що професіоналізм програміста розкривається через впевненість у ньому, у покликанні та професійних досягненнях. Особи, які ставляться до своєї роботи як до покликання, є більш задоволеними власними досягненнями і відчують себе професіоналами.

Задоволеність роботою в групі залежить від переживання себе як цінності і талановитості керівника. Зазначені фактори пояснюють близько 20 % дисперсії кожний. Автономний програміст є ініціативним (17 % дисперсії). А зацікавленість спеціаліста в роботі, на пряму залежить від її високооплачуваності, про що свідчить фактор «Інтерес», який пояснює 14% дисперсії.

З'ясовано показники професійної успішності особистості, залежно від її залучення до діяльності: навчальної – академічна успішність, трудової – кваліфікаційний рівень спеціаліста.

У третьому розділі – «Емпіричне дослідження мотиваційно-когнітивних корелятивів психологічної суверенності особистості програміста» – проаналізовано результати емпіричного дослідження. З'ясовано взаємозв'язки суверенності психологічного простору з мотиваційними, когнітивними властивостями та ціною діяльності особистості програміста. Виявлено структурно-рівневі характеристики психологічної суверенності для осіб, залучених до різної діяльності, і їх зв'язок з продуктивністю, успішністю фахівця. Розроблено типологію програмістів залежно від сформованості психологічної суверенності.

Для групи осіб з несuverенним рівнем психологічного простору, критично депривованими є суверенність фізичного тіла і території (0–20%). У структурі психологічного простору за вимірами суверенності: речей, звичок, соціальних зв'язків, цінностей, показники знижені (21– 40%). Потреба приватності у них мало враховується і слабо задовольняється. Пригнічується тілесність особистості та право контролю над власним простором. (табл. 1).

Таблиця 1.

Показники психологічної суверенності в осіб з різним рівнем суверенності психологічного простору

Рівень суверенності	Депривовані (несуверенні)		Суверенні		Гіперсуверенні (надсуверенні)	
	Діяльність					
	навчальна	трудова	навчальна	трудова	навчальна	трудова
СПП	20,0	23,0	42,1	47,5	66,2	66,2
СФТ	7,1	12,9	32,1	42,8	62,8	62,8
СТ	<u>10,7</u>	27,1	35,7	45,0	75,7	67,8
СР	21,0	22,9	38,2	41,2	54,7	64,1
СЗ	30,7	32,3	51,5	57,6	73,8	65,4
СС	22,8	24,2	51,4	58,5	70,0	70,0
СЦ	32,0	24,0	50,6	47,3	70,6	70,0

Примітка. СПП - суверенність психологічного простору; СФТ - суверенність фізичного тіла; СТ - суверенність території; СР - суверенність речей; СЗ - суверенність звичок; суверенність соціальних зв'язків; СЦ - суверенність цінностей.

Особи із середнім рівнем психологічної суверенності (41– 60%), які залучені до навчальної діяльності, мають неоднорідні показники за всіма вимірами психологічного простору, зокрема суверенність фізичного тіла, території та речей є зниженими. Для осіб, залучених до трудової діяльності, рівнево-структурні характеристики психологічної суверенності є однорідними.

Виявлено, що для надсуверенних осіб з високим рівнем психологічної суверенності, залучених до навчальної діяльності, суверенність речей має середні значення. Усі інші виміри є підвищеними (61–80%). Особи, залучені до трудової діяльності, мають однорідні показники психологічної суверенності за всіма показниками психологічного простору. Представники цієї групи є чутливими до порушення приватності, втомлюються від публічності, не люблять порушення заведеного порядку.

Порівняння середніх значень у групах осіб, вирівняних за віком, залучених до різної діяльності (навчальної і трудової), виявило, що відмінним для двох груп є те, що особи, які залучені до трудової діяльності, мають сформовану базову довіру, розвинену суб'єктність, систему цінностей і переконань і сприймають себе як цілісність. Значуща відмінність за суверенністю території ($p < 0,001$) свідчить про здатність до самовираження фахівців.

Психологічна суверенність має виражені позитивні зв'язки з об'єктивною успішністю особистості: академічна успішність у студентів і практично всі виміри суверенності психологічного простору – фізичного тіла, території, звичок, соціальних зв'язків і загальний показник суверенності ($r = 0,320$, при $p < 0,001$); кваліфікаційний рівень у працюючих програмістів пов'язаний із суверенністю території, соціальних зв'язків і загальним показником психологічної суверенності ($r = 0,253$, при $p < 0,001$). Для двох груп, незалежно від залучення до різних видів діяльності, провідним виміром психологічного простору, що пов'язаний з об'єктивною успішністю особистості програміста, є суверенність території.

Порівняння середніх значень за показниками самооцінки професійної успішності у групах із різним рівнем психологічної суверенності показало, що особи із середнім рівнем мають вищі показники самооцінки професійної успішності ($p < 0,001$ та $p < 0,005$) порівняно з групою несуверенних. Вони оцінюють свою роботу як більш цікаву, яка є покликанням, відчують себе професіоналами та краще налагоджують міжособистісні взаємини. Аналіз мотиваційно-когнітивних властивостей зазначених груп програмістів свідчить, що особи з оптимальним рівнем суверенності мають значущо вищі показники рефлексії мислення, мотивації успіху та мотивації влади ($p < 0,001$), ніж ті особи, в яких психологічний простір є несуверенним. Крім того, вони мають значущо вищу зовнішню оцінку продуктивності, креативності, ініціативності та комунікабельності. Тобто підвищення рівня суверенності психологічного простору пов'язано зі зростанням самореалізованості особистості, її кваліфікаційного рівня і академічної успішності.

Зростання суверенності психологічного простору пов'язане зі зростанням мотивації успіху. Зокрема найбільш тісний та стабільний зв'язок наявний з такими вимірами психологічного простору як: суверенність фізичного тіла та території.

Тобто прийняття себе, впевненість у власній позиції та вміння контролювати, захищати і розвивати свій психологічний простір формує бажання ставити завдання, досягати вищих цілей і орієнтуватися на саморозвиток та самореалізацію.

Зі зростанням професіоналізму звужуються зв'язки мотивації з вимірами психологічного простору. Сфера успіху звужується до території, а влада глобалізується і представлена загальним виміром суверенності психологічного простору. Загалом, підвищення психологічної суверенності у програмістів пов'язане з прагненням досягати успіху та виконувати більш складні завдання, спрямованістю на постійний саморозвиток. Простежується обернений зв'язок психологічної суверенності й тенденції до афіліації для програмістів, які мають високий кваліфікаційний рівень. Зокрема, зростання суверенності речей зменшує тенденцію до приналежності (афіліації), і водночас стає для них більш суттєвим та значущим, ніж визнання соціумом їхніх досягнень і належність до групи.

З підвищенням професіоналізму особистості скорочуються зв'язки психологічної суверенності та рефлексії мислення. Суверенності фізичного тіла та цінностей є базовими вимірами психологічного простору, які пов'язані з підвищенням рівня розвитку когнітивних властивостей особистості програміста (табл. 2).

Таблиця 2

Взаємозв'язок психологічної суверенності та мотиваційно-когнітивних властивостей у програмістів різного рівня самореалізованості

Мот-когн. вл-сті Суверенність	Мотивація					Рефлексія мислення			
	Успіх			Влада	Афіліація				
	Рівень програміста								
	Початковий	Середній	Високий	Високий	Високий	Початковий	Середній	Високий	
СПП	0,381**	0,580**	0,389**	0,441**	–	0,702**	0,577**	0,389*	
СФТ	0,466**	0,499**	–	–	–	0,402**	0,537**	0,421*	
СТ	0,443**	–	0,452**	–	–	0,332*	–	–	
СР	–	–	–	–	-0,396*	–	–	–	
СЗ	–	–	–	–	–	0,716**	–	–	
СС	–	–	–	–	–	0,404**	0,386**	0,359*	
СЦ	–	–	–	–	–	0,591**	0,479**	–	

* - кореляційний зв'язок на рівні $p < 0,05$

** - кореляційний зв'язок на рівні $p < 0,01$

Як видно з таблиці, розробники програмного забезпечення зі сформованими власними переконаннями і світоглядом мають вищий рівень розвитку рефлексії мислення, в змозі аналізувати складні ситуації, робити висновки та відповідно покращувати результати роботи.

Суверенність фізичного тіла та території є найбільш значущими вимірами психологічного простору в задоволенні у програміста потреби в успіху. Взаємозв'язки мотиваційних властивостей та психологічної суверенності для осіб

із високим кваліфікаційним рівнем глобалізуються і звужуються. Вони мають значущі позитивні зв'язки успіху із СПП (0,389**), СТ (0,452**). Влада має позитивну кореляцію із СПП (0,441**), а з афіліацією простежується обернений зв'язок СР (-0,396*).

Особи середнього рівня кваліфікації мають зв'язок рефлексії мислення із СПП (0,577**), СФТ (0,537**), ССЗ (0,386**) та СЦ (0,479**). У програмістів високого професійного рівня рефлексія мислення пов'язана із СПП (0,389*), СТ (0,421*) та ССЗ (0,359*) при $p < 0,05$. Таким чином, психологічна суверенність підтримує розвиток мисленневих, інтелектуальних процесів, а отже, сприяє продуктивності роботи. Суб'єкт, позбавлений своєї власної території як способу самовираження, має слабший розвиток пізнавальних процесів, зокрема мислення.

Для осіб, що мають безпосередній зв'язок з Інтернет-мережами (веб-програмісти), успіх насамперед пов'язаний із СТ (0,326*). Мотивація влади має позитивний зв'язок із ССЗ (0,357*). Тоді як тенденція до афіліації має обернений зв'язок із СР (-0,359*). В інженерів-програмістів виявлено позитивну кореляцію мотивації успіху з СФТ (0,311**) та СЗ (0,239*). Влада має також тенденцію до позитивного зв'язку із СФТ (0,251*); а зв'язок з афіліацією у даній групі відсутній. Веб-програмісти, які ідентифікують себе з власною територією, оберігають її, мають вищий рівень рефлексії мислення (0,344*). В інженерів-програмістів рефлексія мислення найбільше пов'язана з вимірами суверенності психологічного простору. При зменшенні суверенності цінностей зростає час, витрачений на розв'язання задач (-0,485**).

Як показав регресійний аналіз, існує виражений позитивний зв'язок суверенності з мотивом успіху ($\beta = 0,397$; $p < 0,01$) і рефлексією мислення ($\beta = 0,373$; $p < 0,01$). З рівняння регресії (СПП = 2,08 успіху + 39 коефіцієнт рефлексії – 36,39) видно, що рефлексія мислення має більше навантаження в структурі психологічного простору особистості, ніж мотивація. Особи з оптимальним рівнем психологічної суверенності мають вищий рівень розвитку інтелектуальних функцій і швидше розв'язують складні інтелектуальні задачі. Зі зростанням рівня психологічної суверенності підвищується прагнення до досягнення поставлених цілей, розв'язання складних задач.

Взаємозв'язок психологічної суверенності та ціни діяльності також має особливості. Особи з високим рівнем нейротизму мають більш депривований психологічний простір. Водночас людина, яка відчуває себе вільною у структуруванні простору і часу, має нижчі показники нейротизму. Спеціалісти з відсутньою хронічною втомою мають значущий зв'язок інтроверсії/екстраверсії з суверенністю психологічного простору ($r = 0,363$, при $p < 0,01$) та фізичного тіла ($r = 0,366$, при $p < 0,01$). Особи з оптимальним рівнем психологічної суверенності мають так званий імунітет до виникнення хронічної втоми, головним чином, до виникнення когнітивного дискомфорту та зменшення мотивації і міжособистісної взаємодії. Тобто середній рівень розвитку психологічної суверенності запобігає зниженню загального самопочуття, уникненню міжособистісних контактів і дозволяє підтримувати нормальний функціональний стан організму.

У результаті кластерного аналізу розроблено типологію програмістів (рис. 2).

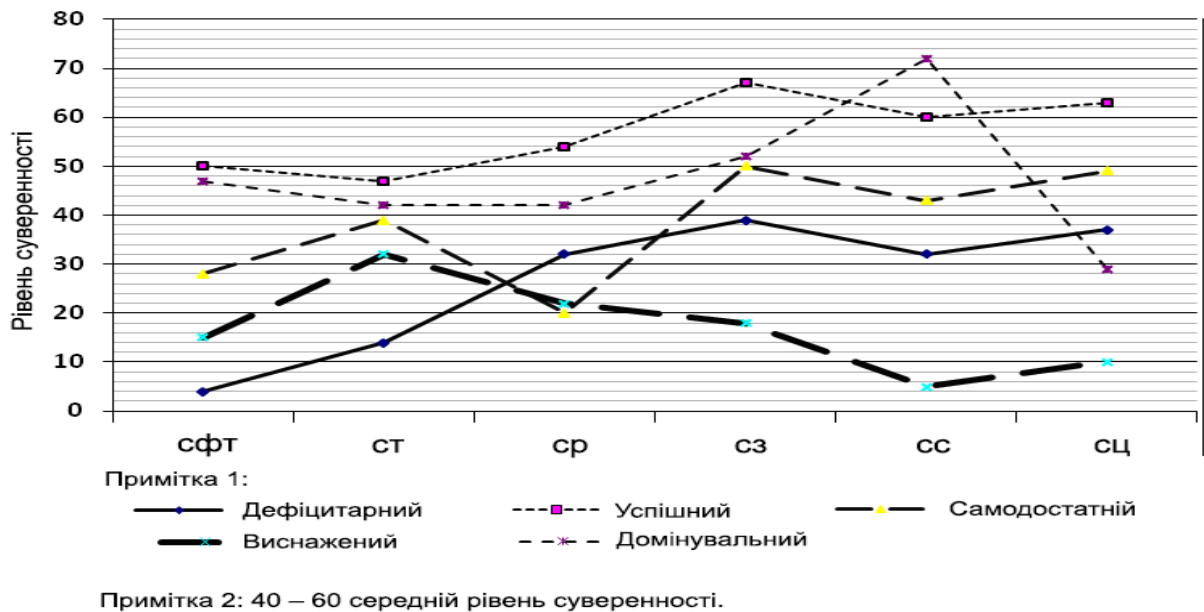

Рис. 2. Типи програмістів залежно від психологічної суверенності

В основу типології покладено виміри суверенності психологічного простору. Кожен тип проаналізовано за критеріями: мотиваційно-когнітивні властивості, успішність та ціна діяльності. Для «дефіцитарного» типу (20,2 % осіб) характерні низькі показники суверенності фізичного тіла та території, середній рівень розвитку потреб-мотиваторів (провідний мотив афіліації) та рефлексії мислення, невпевненість у правильності вибору професії. Попри відносну задоволеність роботою вона для них є складною. Показники втомі знаходяться на межі виникнення її хронічного стану (емоційно-афективна сфера).

Найбільш поширеним (25,2 % осіб) серед програмістів є «успішний» тип. Для нього властиві міцні особистісні межі, підвищений рівень суверенності звичок та цінностей, високий рівень розвитку мотиваційно-когнітивних властивостей, позитивна самооцінка і зовнішня оцінка професійної успішності, відсутня хронічна втома. Визначальним є мотив успіху, також високі показники мотиву влади.

Для представників «самодостатнього» типу (24,8 % осіб) характерні низькі показники суверенності речей та знижені суверенності фізичного тіла і території. Вони прагнуть досягнення поставленої мети. Самооцінка професійної успішності є позитивною, зовнішня оцінка керівником – середня.

«Виснажений» тип є найменш чисельним (11,8 % осіб) і характеризується депривованістю за всіма показниками психологічного простору. Представники цього типу мають виражену хронічну втому, що призводить до зниження мотивації

та уникнення міжособистісної взаємодії. Для них характерний середній рівень розвитку мотиваційно-когнітивних властивостей.

П'ятий тип програмістів (18,0 % осіб) «домінувальний» – має оптимальний рівень розвитку суверенності психологічного простору, але за структурними компонентами суверенність соціальних зв'язків є підвищеною, а суверенність цінностей – зниженою. Це особи, які є найбільш комунікабельними з-поміж інших, амбіверти, яким подобається робота в групі. За психодинамічними характеристиками вони мають низький рівень нейротизму. Для них властивий високий рівень мотивації успіху та влади, середній рівень розвитку тенденції до афіліації, висока рефлексія мислення.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми визначення мотиваційно-когнітивних корелятивів психологічної суверенності особистості програміста, що дає змогу дійти таких висновків:

1. На підставі теоретичного аналізу проблеми суверенності як системного психологічного явища розроблено модель корелятивів психологічної суверенності особистості програміста. Зазначена модель базується на діяльній парадигмі та комплексному, номотетичному підходах в дослідженні особистості. Суверенність може функціонувати в об'єктивних і суб'єктивних ознаках як соціальної, так і професійної продуктивності та пов'язана з індивідуально-особистісними особливостями різних рівнів індивідуальності. Психологічна суверенність розглядається і як чинник професійної самореалізованості, і як результат впливу мотиваційних та когнітивних характеристик особистості програміста в навчальній і трудовій діяльності. Як чинник професійної самореалізованості особистості психологічна суверенність виявляється не лише в об'єктивному і суб'єктивному оцінюванні продуктивності в провідній діяльності, а й у ціні її виконання, оскільки за наявності високих показників продуктивності в умовах хронічних несприятливих функціональних станів діяльність не може бути оцінена як успішна. Врахування особливостей мотиваційних і когнітивних корелятивів уможливило розгляд психологічної суверенності як передумови психологічної типологізації особистості програміста.

2. Виявлено відмінності суверенності психологічного простору особистості залежно від провідної діяльності, вікових і кваліфікаційних особливостей програміста. Встановлено, що в осіб одновікової групи (19–22 роки), залучених до навчальної діяльності, знижений (депривований) рівень суверенності особистості та окремих вимірів, порівняно з особами, залученими до трудової діяльності, для яких характерний помірний рівень суверенності психологічного простору. У групах осіб 19–22 та 23–36 років, залучених до трудової діяльності, встановлено відмінності у вираженості рівня суверенності фізичного тіла та рівнях суверенності цінностей, зокрема для групи віком 23–36 років властивий знижений рівень.

Для осіб з оптимальним рівнем суверенності в умовах навчальної діяльності наявні як знижені, так і оптимальні показники окремих вимірів суверенності психологічного простору. Водночас у трудовій діяльності всі його часткові виміри зафіксовано в межах оптимального рівня виразності. Для гіперсуверенної групи характерна підвищена одноманітність часткових вимірів суверенності психологічного простору незалежно від діяльності.

3. З'ясовано особливості взаємозв'язку суверенності особистості програміста з об'єктивним і суб'єктивним оцінюванням професійної успішності. Незалежно від виду об'єктивного оцінювання (академічна оцінка, кваліфікаційний рівень) існують зв'язки із загальним показником суверенності психологічного простору особистості, суверенності території та соціальних зв'язків і відсутні зв'язки із суверенністю цінностей. Встановлено, що залежно від діяльності існує зв'язок рівня суверенності з фактором «Професіоналізм», для навчальної діяльності – з показником «легка робота», для трудової – «цікава робота».

Виявлено зв'язок рівня суверенності з «ціною діяльності» програміста за темпераментальними характеристиками і хронічною втомою. Зокрема існує обернений зв'язок рівня суверенності психологічного простору та рівня нейротизму особистості та прямий зв'язок рівня суверенності психологічного простору з екстраверсією особистості за відсутності хронічної втоми. За характеристиками хронічної втоми наявні значущі відмінності за різних рівнів суверенності особистості: у депривованих порівняно із суверенними особами сильніше виражена хронічна втома за загальним показником, емоційним дискомфортом, скороченням мотивації та уникненням міжособистісних контактів.

4. Встановлено, що мотиваційні кореляти (успіху, влади, афіліації) психологічної суверенності зумовлюють її різну змістову спрямованість і виразність залежно від рівня кваліфікації та суверенності особистості. Мотив успіху функціонує як базовий наскрізний за загальним показником суверенності психологічного простору. Мотив влади детермінує психологічну суверенність для початкового та високого кваліфікаційних рівнів, а мотив афіліації для високого кваліфікаційного рівня має обернений зв'язок із суверенністю речей. Виявлено, що мотив успіху існує на різних рівнях виразності суверенності (депривований, суверенний, гіперсуверенний), мотив влади – лише на депривованому і суверенному рівнях. Мотив афіліації відсутній.

Відзначено специфіку когнітивних корелятів психологічної суверенності: особи з помірним і депривованим рівнями мають однакову вираженість когнітивного корелята суверенності цінностей; гіперсуверенні особи мають обернений зв'язок із суверенністю речей. Також встановлено провідну роль когнітивних корелятів порівняно з мотиваційними, питома вага припадає на мотив успіху.

5. Виявлено п'ять типів програмістів: дефіцитарний, успішний, самодостатній, виснажений, домінувальний. Для осіб, які належать до типів успішний, домінувальний, властиві помірний рівень розвитку психологічної суверенності, високий рівень розвитку мотиваційно-когнітивних властивостей і

зовнішня оцінка та внутрішня самооцінка професійної успішності. Представники успішного типу є більш самовпевненими і незалежними від зовнішніх обставин. Для домінувального типу надзвичайної цінності набуває найближче оточення та свобода міжособистісних стосунків, коли переконання групи можуть замінювати їх власні. Виснажений і дефіцитарний типи програмістів характеризуються зниженою самооцінкою і зовнішньою оцінкою професійної успішності. Крім того, для виснаженого типу програмістів характерна виражена хронічна втома. Для дефіцитарного типу – висока втома, яка відповідає параметрам норми на межі виникнення. Провідним мотиватором для цього типу програмістів є прагнення до афіліації. Самодостатній тип програмістів не привласнює та не ідентифікує себе з оточуючими речами, предметами, але водночас, компенсується рівень розвитку психологічної суверенності за рахунок інших вимірів психологічного простору. Загалом описаний тип має доволі високий розвиток мотиваційно-когнітивних властивостей, спрямований на досягнення поставленої мети та здатний підтримувати функціональний стан організму в нормі.

Проведене дослідження повною мірою не вичерпує всіх аспектів проблеми, що розглядалася. Перспективою подальших досліджень може бути розробка тренінгових програм, спрямованих на: формування оптимального контролю, захисту та розвитку власного психологічного простору; оптимізацію функціональних станів програмістів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях

1. Божко Ю. П. Категоріальний та системний аналіз поняття професійна успішність / Ю. П. Божко // Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України – Т. 11. Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. – К., 2013. – Вип. 8. – С. 143–150.

2. Михайлова Ю. П. Проблема суверенності особистості в філософії та психології / Ю. П. Михайлова // Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України – Т. 11. Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. – К., 2013. – Вип. 7. – С. 41–48.

3. Божко Ю. П. Професійна успішність програмістів / Ю. П. Божко // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2014. – № 4 (21). – С. 128–135.

4. Божко Ю. П. Зв'язок суверенності психологічного простору і особистісних особливостей програмістів / Ю. П. Божко // Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць. – Луганськ: Вид-во Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, 2014. – № 3 (35). – С. 57–62.

5. Божко Ю. П. Особливості психологічної суверенності та самоставлення програміста / Ю. П. Божко, Г. К. Юрчинська // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – К.: зб. наук. пр. Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2014. – № 2 (23). – С. 303–309.

Статті у зарубіжних виданнях

6. Божко Ю. П. Взаимосвязь суверенности психологического пространства и рефлексии мышления программистов / Ю. П. Божко // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. – Курск, 2014. – №10 (100). – С. 126–129.

7. Божко Ю. П. Взаимосвязь суверенности и мотивации программистов / Ю. П. Божко // Science and Education A New Dimension Pedagogy and Psychology. – Budapest, 2014. – № 2 (15), Issue: 30. – P. 107–109.

Статті та тези в інших виданнях

8. Божко Ю. П. Психологічні фактори професійної успішності програмістів / Ю. П. Божко // Особистість в сучасному світі: матеріали III Всеукраїнського психологічного конгресу з міжнародною участю (Київ, 20–22 листопада 2014 р.). – К., 2014. – С. 294–297.

9. Михайлова Ю. П. Роль психологічної суверенності в професійній успішності програмістів / Ю. П. Михайлова // Вектори психології: Матеріали міжнародної молодіжної наукової конференції. – Харків, 2013 р. – С. 267–269.

10. Михайлова Ю. П. Теоретико-методологічні конструкти поняття суверенності та його місце в професійній сфері особистості / Ю. П. Михайлова // Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження: Тези XV міжнародної конференції молодих науковців. – К., 2013. – С. 61–64.

11. Михайлова Ю. П. Психологічні чинники територіальної ідентичності / Ю. П. Михайлова // Проблеми емпіричних досліджень у психології: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 5–6 грудня 2012 р.). – К.: ОВС, 2012. – С. 58–64.

12. Божко Ю. П. Психологічні особливості професійної успішності представників сигнономічних професій / Ю. П. Божко // Проблеми емпіричних досліджень у психології: тези VII міжнародної науково-практичної конференції. (Київ, 5–6 грудня 2013 р.). – К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2013 р. – С. 41–44.

13. Божко Ю. П. Суверенізація особистості як умова професійної успішності / Ю. П. Божко // Актуальні питання психологічної науки. Альманах студентського наукового товариства. – Рівне, 2013. – Вип. 7. – С. 22–24.

14. Божко Ю. П. Колективна діяльність програмістів, як запорука професійного успіху / Ю. П. Божко // Консолидація наукових досліджень: сб. докладов междунар. конф. – Донецьк, 2013 р. – С. 113–114.

15. Божко Ю. П. Успешность бизнеса в сфере программного обеспечения / Ю. П. Божко // Бизнес. Общество. Человек: Материалы Международной научной конференции (Москва, 30–31 октября 2013 г.). – М., 2013. [Электронный ресурс].

16. Божко Ю. П. Факторы успешности в сфере программного обеспечения / Ю. П. Божко // Федеральное государственное бюджетное учреждение науки. Институт психологии РАН. V международная конференция молодых ученых «Психология – наука будущего» (Москва, 28–29 ноября 2013 г.). – М., 2013. [Электронный ресурс].

17. Божко Ю. П. Особливості суверенності програмістів в залежності від типу темпераменту особистості / Ю. П. Божко // Соціалізація і ресоціалізація особистості в умовах сучасного суспільства: тези IV міжнародної науково-

практичної конференції (Київ, 7–9 листопада 2014 р.). – К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2014. – С. 301–304.

18. Божко Ю. П. Проблема перевтоми у розробників програмного забезпечення / Ю. П. Божко // Проблеми особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження: тези VII міжнародної конференції молодих науковців (Київ, 3–4 квітня 2015 р.). – К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2015. – С. 13–15.

АНОТАЦІЯ

Божко Ю. П. Мотиваційно-когнітивні кореляти психологічної суверенності особистості програміста. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, МОН України. – Київ, 2016.

Дисертація присвячена дослідженню проблеми психологічної суверенності особистості програміста, а саме її мотиваційним та когнітивним корелятам. Представлено підходи зарубіжних і вітчизняних вчених до трактування сутності психологічної суверенності особистості. Розкрито її зміст, структуру та основні кореляти.

Встановлено, що особи з оптимальним рівнем психологічної суверенності мають вищі показники продуктивності (академічної успішності, кваліфікаційного рівня, зовнішньої оцінки та самооцінки професійної успішності) та мотиваційно – когнітивних властивостей особистості.

Визначено, що оптимальний рівень розвитку психологічної суверенності є важливою умовою підтримання функціонального стану особистості. Поглиблено уявлення про чинники, що визначають продуктивність і успішність особистості програміста. Доведено, що провідна діяльність є чинником який видозмінює структурно-рівневі характеристики суверенності психологічного простору.

Розроблено типологію програміста залежно від психологічної суверенності особистості, з визначенням показників продуктивності, мотиваційно-когнітивних властивостей і ціни діяльності для кожного з п'яти типів.

Ключові слова: психологічна суверенність, мотивація, рефлексія мислення, ціна діяльності, типи програмістів.

АННОТАЦИЯ

Божко Ю. П. Мотивационно-когнитивные корреляты психологической суверенности личности программиста. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.01 – общая психология, история психологии. –

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, МОН Украины. – Киев, 2016.

Диссертация посвящена проблеме психологической суверенности личности программиста, а именно ее мотивационным и когнитивным коррелятам. Работа содержит теоретическое обоснование, методологические основания и результаты эмпирического исследования проблемы. Представлены подходы зарубежных и отечественных ученых к трактовке сущности психологической суверенности личности. Раскрыто ее содержание, структуру и основные корреляты.

Обнаружено особенности мотивационно-когнитивных свойств для программистов с разным уровнем психологической суверенности. Мотив успеха существует на разных уровнях выраженности суверенности (депривированный, суверенный, гиперсуверенный), мотив власти только на депривированом и суверенном уровнях, а мотив аффилиации – отсутствует.

Установлено, что испытуемые с оптимальным уровнем психологической суверенности имеют более высокие показатели производительности (академической успеваемости, квалификационного уровня, внешней оценки и самооценки профессиональной успешности) и мотивационно-когнитивных свойств личности. Также показана ведущая роль когнитивных коррелятов по сравнению с мотивационными, удельный вес приходится на мотив успеха.

В результате исследования было выявлено, влияние психологической суверенности на хроническое утомление программиста. Определено, что оптимальный уровень развития психологической суверенности является важным условием поддержания нормального функционального состояния личности. Так, суверенные программисты платят минимальную цену деятельности и имеют низкий уровень нейротизма. Расширено представление о факторах, определяющих производительность и успешность личности программиста. Доказано, что ведущая деятельность может выступать детерминантой, видоизменяющей структурно-уровневые характеристики суверенности психологического пространства.

Разработана типология программиста в зависимости от психологической суверенности личности, с определением показателей производительности, мотивационно-когнитивных свойств и цены деятельности для каждого из пяти выделенных типов.

Ключевые слова: психологическая суверенность, мотивация, рефлексия мышления, цена деятельности, типы программистов.

SUMMARY

Bozhko I. P. Motivational and cognitive correlates of psychological sovereignty of the individuality of a programmer. – Manuscript.

Thesis for obtaining the academic degree of the Candidate of Psychological Sciences on specialty 19.00.01 – General Psychology, History of Psychology. – Taras Shevchenko National University of Kyiv of the MES of Ukraine. – Kyiv, 2016.

The thesis is devoted to the psychological sovereignty issues of the individuality of a programmer, namely its motivational and cognitive correlates. The work contains the theoretical substantiation, the methodological bases and the results of empirical research of the problem. There are presented different psychological interpretation of the individual sovereignty essence. Its disclosed content, structure and key correlates.

The semantic differential aimed at determining the self - appraisal of the professional success of the programmer`s, individuality has been elaborated. It allows us to identify the categories with the help of which the efficiency and self-realization of a personality are estimated.

It has been established that these ones with optimum level of psychological sovereignty have higher productivity indices (academic successfulness, professional skill, external assessment and self-assessment of professional success) and motivational - cognitive personality traits.

It has been determined that the optimum level of psychological sovereignty development is essential for maintaining the functional status of an individual. The conception of the factors that determine the efficiency and the success of the individuality of the programmer has got deeper. It has been proved that the leading activity may appear as a factor that alters the structural and cognitive characteristics of the psychological space sovereignty.

The typology of a programmer depending on the individual psychological sovereignty indicators, motivational and cognitive characteristics and the activity value for each of the five singled out types has been worked out.

Keywords: psychological sovereignty, motivation, thinking reflection, activity value, types of programmers.